משנה · אחרונים · תוספות יום טוב · סדר זרעים

תוספות יום טוב על משנה מעשרות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות יום טוב על משנה מעשרות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-יום-טוב-על-משנה-מעשרות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611161024v של הספרייה.

תוכן העניינים

משנה מעשרות, הקדמה 4
פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 4
משנה ג 4
משנה ד 4
משנה ה 4
משנה ו 5
משנה ז 5
משנה ח 5
פרק ב 6
משנה א 6
משנה ב 6
משנה ג 6
משנה ד 6
משנה ה 7
משנה ו 7
משנה ז 7
משנה ח 8
פרק ג 8
משנה א 8
משנה ב 9
משנה ג 9
משנה ד 9
משנה ה 11
משנה ז 11
משנה ט 11
משנה י 11
פרק ד 13
משנה א 13
משנה ב 13
משנה ג 14
משנה ה 14
פרק ה 14
משנה א 14
משנה ב 16
משנה ד 16
משנה ה 17
משנה ו 17
משנה ח 17

משנה מעשרות, הקדמה

כתב הרמב"ם סידר אחר תרומות. מעשר ראשון. מפני שהוא במעלה שניה לתרומה בדין הפרשה:

פרק א

משנה א

ונשמר. פי' הר"ב מדכתיב זרעך המיוחד לך. וכן פירש הרמב"ם ולעיל בפ"ק דפאה משנה ו' דריש מדכתיב (דברים י"ד:כ"ט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך. וכן פי' ריש פ"ט דשביעית ובפ"ק דתרומות משנה ה. ובפ"ק דחלה משנה ג. וכן כתב הר"ש בכאן ובחלה בשם ירוש'. ובשביעית:

כל שתחילתו אוכל. פירש הר"ב כגון ירקות. והא דמחוייבים במעשרות ולא בפאה כתבתי במשנה ד פ"ח דפאה:

משנה ב

[***חייבות במעשרות**. פירוש כשאוכל קבע. אבל עראי רשאי עדיין לאכול עד שיגיע זמנים אחרים כדתנן לקמן במשנה ה]:

[***משיבחילו**. מ"ש הר"ב ודוגמא לזו וכו'. משנה ז' פ"ה דנדה. ומה שכתב הר"ב ומפרש שם בגמרא הוא שם דף מז]:

והאבשים משהבאישו. [והוא הפוך כמו כשב כבש שמלה שלמה] עיין מ"ש במשנה ח פרק ד דשביעית:

והאוג. עיין במשנה ה פ"ק דפאה. וריש דמאי דפי' הר"ב עוד פי' אחר:

משנה ג

הפרישים והעוזרדין. עמ"ש במשנה ג פ"ק דכלאים:

משיכניסו שליש. ועיין בפירוש הר"ב במשנה ג פ"ק דחלה. [*ומ"ש שם בס"ד] ומ"ש הר"ב כשבא לעצרן ולסוחטן. לענין זיתים כ' כן. ולענין תבוא' כשבא לטוחנן:

משנה ד

החייב וכו'. שנויה בפ"ק דחולין:

משנה ה

[***עד שיחפה**. פירוש פעמים שאין רצונו למלאותה. ומכסה הפירות שבכלכלה בעלין או בהוצין וכיוצא בהם היינו דקאמר משיחפה עד כאן לשון הפירוש שהזכרתי]:

[*בד"א במוליך לשוק. כתב הר"ב שמא ימצא לקוחות. קודם בואו לשוק. לשון הפירוש שהזכרתי וכן מוכח בפירוש הר"ש שכתב גבי שוק לא אמרו [עד שהוא] מגיע לשוק. ומפרש בירושלמי [מה בין המוליך לשוק למוליך לביתו המוליך לביתו בדעתו הדבר תלוי] המוליך לשוק לא בדעתו וכו']:

משנה ו

[*הצמוקין. הענבים היבשים. הרמב"ם והר"ש]:

[*משיעמיד ערימה בראש גגו. שדרך להעמידם בראש הגג ליבשם כדתנן לקמן פ"ג [מ"ד] החרובין עד שלא כנסן לראש הגג ל' הפי' שהזכרתי]:

[*משיפקל. כתב הר"ב כמו משיקלף בחלוף [כמו] שמלה שלמה. ל' הפירוש שהזכרתי]:

משימרח. עיין מ"ש במשנה ו פ"ק דפאה:

משנה ז

[*משיקפה. פי' הר"ב משיסיר החרצנים וכו' בתוך הבור וכו'. ועיין מ"ש במשנה ז פ"ז דבבא מציעא]:

ונותן לחמטה ולתמחוי. פירש הר"ב שהאש קובעת למעשר. וכתב הרמב"ם הטעם שאין המנהג שיבשל אדם ויאכל ותקרא זאת האכילה אכילת עראי לפי שכיון שבשל אינו עראי:

וציר. הנוטף ממליחת דגים. כך פירש הר"ב בפרק כירה משנה ה וכן במ"ד פ"ו דנדרים:

משנה ח

[*ומגורה. פירש הר"ב אוצר [והר"ש מפרש שהוא שם כלי שעושין העיגול בתוכו]. ועי' בפי' [הר"ב] לפי"א דתרומות משנה ו]:

[*רבי יוסי מתיר. כתב הר"ב ואין הלכה כר' יוסי. וכן כתב הרמב"ם בפירושו ובחבורו פ"ג מהלכות מעשרות ג"כ כתב לדברי ת"ק. ותימה דבירושלמי הביאו הר"ש מסיק ר"א דתנא קמא ר"מ היא דלא תסבור סתמא ור' יוסי והלכה כסתמא לפום כן צריך מימר ר"מ היא. דר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי עכ"ל. ואין לנו לומר אלא דבגירסת הרמב"ם לא היה כן. והר"ב נמי אף שראה לפירוש הר"ש נטה בפסקי הלכות ברוב המקומות אחר הרמב"ם. ולכך סמך גם כאן יותר על דבריו וגרסאותיו נראה לי]:

פרק ב

משנה א

אוכלים ופטורים. פי' הר"ב דאימר לא ראו פני הבית ולא הוקבעו למעשר. דאילו ראו פני הבית ע"י בעל הבית והוקבעו למעשר טביל להו ואסורים לכל אדם ועיין לקמן. [*ומ"ש הר"ב ומתנה אינה קובעת וכך כתב בפ' דלקמן משנה ב ועיין שם] :

והכניסו לבתיכם. דוקא לבתיכם דאילו לביתי אין בית אחר טובל כדלקמן:

משנה ב

ואמר טלו לכם וכו'. פירש הר"ב בעל השער וכו'. וכן כתב הר"ש. וצריכין לומר שהפירות מונחים בשוק דאילו הפירות גם כן בשער או חנות א"כ טבולים והוקבעו למעשר ואסורין גם לאחרים כדפרישית לעיל. וה"ה דהוי מצי למתני היו יושבים בבית אלא שדרך המוכר פירות בשוק שהוא יושב בשער או בחנות לא בבית והרמב"ם בפ"ה מהלכות מעשר כתב אנשים שהיו יושבים בשער או בחנות ואמר להם וכו' ובעל השער או בעל החנות לא יאכלו וכו' שנמצא כאומר לאלו טלו והכניסו לבתיכם שהרי הם כבתיהם עכ"ל. ואתי שפיר לישנא *) [*דאמר טלו וכו'. דקאי אעובר בשוק כבמתני' דלעיל. וכן דקתני ובעל השער וכו'. חייבין] שהוא לשון רבים [*דלהר"ב הל"ל והוא חייב כדקתני ואמר בלשון יחיד]:

ורבי יהודה פוטר. פי' הר"ב וחצר הקובעת למעשר היא כל שאין אדם בוש וכו'. דברי ר' נחמיה הן במשנה ה' פ"ג. ובירושלמי ר' יהודה ור' נחמיה אמרו דבר אחד:

משנה ג

ר"מ אומר עד שהוא מגיע למקום השביתה. פירש הר"ב אע"פ שעדיין לא הגיע השבת. דאילו הגיע השבת טבלו אע"פ שלא יחדם לצורך השבת. הכי מסיק ר' יוחנן בירושלמי הביאו הר"ש. וכ"כ הרמב"ם בהלכות מעשר סוף פרק ה':

[***רבי יהודה אומר הבית הראשון וכו'**. לשון הר"ש כלומר מכיון שמגיע לבית הראשון שבעיר נטבלו הפירות אע"פ שלא לן שם וכו']:

משנה ד

רבי שמעון מתיר. ומפרש בירושלמי טעמו מקל וחומר ומה בשעה שיש עליה זיקת שלש מעשרות כלומר תרומה ומעשר ראשון ושני. [ועיין מ"ש ריש פרק ד דדמאי] את מר מותר בשעה שאין עלי' אלא זיקת שני מעשרות לא כל שכן ורבנן מסתברא דטעמייהו

דסברי דכשכונסין תאנים בכלכלה יש שמניחין אותן כך והוה גמר מלאכה אע"ג דלאו כולי עלמא עבדי הכי אלא מחליקי' אותן כבסוף פרק דלעיל:

משנה ה

ותן לי בו חמש תאנים. רבי מאיר אייר דבעל הגינ' יהיב ליה וליקט אחת אחת. וכדמפרש הר"ב דבליקט הקונה אחת אחת מודה ר"מ. דאוכל אחת אחת. והלכך נקט נמי חמש תאנים. ואע"ג דדרך לקנות באיסר עשר תאנים או יותר. ואפי' שיברור הקונה כבסמוך. אלא דהכא דקונה על מנת שבעל הגינה בעצמו יתן לו איזה שירצה הוא על כרחין משום שתאני גנתו חשובים מאד. ולפיכך קוני' חמש בלבד באיסר:

ואם צירף חייב. פירש הר"ב שלקח שתים. בגמ' פ"ז דב"מ [דף פט] אסמכינן אקרא. כי קבצם כעמיר גרנה (מיכה ד':י"ב) פירש"י אין גורן בלא קבוץ. ואין קבוץ פחות משתים. ועיין מ"ח פ"ג:

[*אמר ר"י **מעשה בגנת ורדים**. כתב הר"ב והתם בעל הגינה היה מלקט וכו'. ונותן ללוקחים אחת אחת לשון הפירוש שהזכרתי]:

משנה ו

בעשר תאנים. אבל בירושלמי [*וכן במשנה דפי' שהזכרתי] בעשרים כמו בסיפא וכן העתיק הרמב"ם בפרק ה'. וזה שהקדים תאנים לאשכול שלא ככתוב כתבתי במשנה ח' פ"ו דברכות [ודע כי טעות יש שם. וכצ"ל שם וכן בבכורים המתבכר תחלה וכו'] :

מגרנר ואוכל. פירוש בעודו במחובר כמ"ש הרמב"ם בפירושו ובחבורו שלא יכרות האשכול כולו. כדי שלא יתחייב במעשרות שהרי לא קנה אלא הנתלש משא"כ בסיפא דאמר אלו במחובר קנה. ותנן בריש פ"ה דקונה במחובר לא נקבע למעשר והר"ב שפי' במחובר גבי רמון. הוא הדין לאשכול ואבטיח. והר"ש כתב במחובר גבי רמון ואבטיח ויותר היה נכון לפרש באשכול שהוא הראשון ומינה לאינך כמו שעשה הרמב"ם בפירושו:

[*מפני **שקנה במחובר לקרקע**. ונעשה כבעל הגינה דתנן לעיל בפרק קמא דאוכל מהן עראי עד שמגיע לביתו ועוד תנן לקמן [בריש פ"ה] במחובר לקרקע פטור. לשון הר"ש]:

משנה ז

השוכר את הפועל לקצות וכו' ובנו אוכל וחייב וכו' ולאחר הקציעה חייב. סתמא דלא כר' יהודה דסוף פרקין שסובר דכל מקח דלקצות פטור. ועיין עוד לקמן בסמוך:

או שיאכל בני בשכרי. פי' רש"י בבבא מציעא ד' צב בשכר שקצצת לי. והתוס' מפרשים בשכרי היינו תחתי וחייב אפי' על מה שהיה אוכל האב. לא בלבד על מה שיאכל הוא יותר מן האב. משום דמיחזי כמקח:

משנה ח

היה עושה בלבסים וכו'. בירושלמי וכתבו הר"ש מוקי למתניתין כשלבסים ותאנים מורכבים ביחור אחד ואפי' הכי לא יאכל דאי לא תימא הכי הא תנינא חדא זמנא [בפרק ז' דמציעא] [דף צא] העושה בתאנים לא יאכל בענבים ותני עלה היה אוכל ביחור זה לא יאכל ביחור אחר. ועיין מה שכתבתי בפ"ז דמציעא:

רבי יהודה אומר וכו' ולקצות פטור. פירש הר"ב דאין המקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו [*ועיין מ"ש בריש פרק דלקמן. ומ"ש הר"ב] והלכה כרבי יהודה. וכן פסק הרמב"ם וטעמא דמתני' דלעיל סתמא ואחר כך מחלוקת דהכא ובכי הא לית הלכתא כסתם. ועוד דבירושלמי איתא דרבי אליעזר דבמתניתין ד' ורבי מאיר דפליג אדר' יהודה. אמרו דבר אחד. דכמו דאמר רבי אליעזר דתרומה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו. כך אומר ר' מאיר דמקח קובע בדבר וכו'. והשתא כמו שאין הלכה כר' אליעזר דחכמים פליגי עליה. הכא נמי לית הלכתא כר' מאיר. ועוד דר' אליעזר ור' מאיר הויין כשיטה דלית הלכתא כחד מנייהו ובכ"מ פ"ה הביא עוד ראיה מסוף פרק המביא דמסכת ביצה. ומיהו נראה לי דאף לר' יהודה ע"כ לא פטר בלקצות. אלא כשאוכל אחת אחת. ולא צירף שתים דצירוף קובע למקח. כדלעיל מ"ה. וראיה לדברי ממשנה ב' [*וג'] דפ' דלקמן. דמקח דפועל אינו פוטר אלא אחת אחת. ועיין שם [*גם עיין מ"ש בסוף משנה א דפרק דלקמן]:

פרק ג

משנה א

בניו ובני ביתו אוכלים ופטורים. בירושלמי פריך ואין להם עליו מזונות. כלומר ומאי שנא מפועלים דסיפא. ומשני כמאן דאמר אין מזונות לאשה מדברי תורה [ועיין מה שכתבתי במשנה ד' פרק ד' דכתובות] כלומר הואיל ואכילתה אינה אלא מתנאי בית דין לא דמי לתנאי דפועלים לפי שבית דין שהתנו ותקנו מזונות לאשה. לא תקנו אלא שלענין מעשרות לא תהא אלא כמתנה:

[***הפועלים וכו' אוכלים ופטורים**. אם נתן להם כדפירש הר"ב במתניתין דלקמן]:

הרי אלו לא יאכלו. מה שפירש הר"ב דלא שכרן אלא להעבירן וכו'. דהא דפירש בסוף [מ"ז] פ' דלעיל דפועל אוכל מן התורה בתלוש שלא נגמרה מלאכתו. היינו שלא נגמרה מלאכתו למעשר. ומיהו בשעת גמר מלאכה בעינן ולא להעבירן וכו'. ועיין בפרק השוכר את הפועלים משנה ב'. ומה שפירש עוד הר"ב ולגבי הלוקח חשיבי נגמרה מלאכתו דלוקח עיניו במקחו וכן פירש הר"ש. וכלומר ולא תולה עיניו בדבר אחר לגמרו של המלאכה אלא אוכלו כך כשהוא לוקחו. וכן נראין דברי התוספות דפרק הפועלים דף פח בדבור המתחיל בעל הבית וכו' דלוקח תולה עיניו במקחו ואוכלו שנים בלא ספיתה. והכא נמי תולה עיניו במקחו וכשהוא בחצר הראוי לקבוע נקבע. ואין עיניו למקום הראוי לקצות. ואתיא נמי כר' יהודה דהלכה כמותו בסוף פרק דלעיל דאומר דלקצות פטור. משום דאף ע"ג דעיניו במקחו אינו מועיל אלא כשהמקח הוא בדבר השייך בו קביעות מלבד המקח כגון הכא בחצר. דחצר בעלמא קובעת. אלא דהכא אינו קובע משום דלקנות הכניסם. וכי מכרם קובע החצר דאין עיניו לקצות אבל לקצות דרבי יהודה הוא כשאין דבר שיקבעהו בלאו הכי:

משנה ב

[*]**אוכלין ופטורים**. פירש [הר"ב] אם נתן להם דמתנה [אינה] כמכר. ועיין בפירוש הר"ב דסוף משנה א' ממסכת מעשר שני]:

אוכלין אחת אחת. ה"נ רשאין לאכול אחת אחת לפי שאין כאן דבר שיקבעהו בלא המקח הלכך לא סגי המקח לקובעו קודם שנגמרה מלאכתו כרבי יהודה דסוף פרק דלעיל. ושתים לא יאכלו כמ"ש במשנה ה' דפרק דלעיל [*]וכן הוא בפירוש שהזכרתי ובלבד שלא יצרף כדפרישית לעיל ע"כ]:

אבל לא מן הסל ולא מן הקופה. דלגבי לוקח הוי כמוליך לשוק דסגי לקובעו כדתנן במשנה ה' פרק קמא. והלוקח עיניו במקחו כדלעיל. ובירושלמי ניחא לא מן הסל לא מן הקופה. ולא מן המוקצה אמאי. ומשני אמר ר' יצחק מוקצה עשו אותו כמצרף:

משנה ג

מקרטם. לשון הרמב"ם מקרטם כמו מקרסם ומקרסם כמו מכרסם ע"כ. וז"ש הר"ב ודומה לו יכרסמנה וכו':

[*]**עלה עלה**. לבדו מן המחובר ולא יאחז הקלח לתוך ידו ואוכל. פירוש שהזכרתי]:

משנה ד

קציצות. כן גירסת הספר. והרמב"ם מפרש גרגרים תלושים מאיזו אילן שיהיו. והר"ש מפרש שם הכלי שקוצצין בו תאנים נקרא מוקצה כדתנן בפ"ח דשביעית [משנה ו'] והוא

כלי ברזל ועל כן קוראין אותן קציצות. וגירסת הר"ב כנוסחא אחרינא דגרס קציעות וכן הגירסא במשנה י' פרק ד' דתרומות. וכן הובאה משנה זו בגמ' בבבא מציעא פרק ב' דף כא ופירש רש"י תאנים שקוצצין אותן באזמל ומוהל שלהן זב ושוטחן בשדה ליבש. ע"כ. ונראה לי שנקראו קציעות על שם המקצועות שהם כמחצלאות שעליהן מיבשים אותם כדפי' הר"ב במשנה ד' פ"ח דנדרים:

[*__מותרות משום גזל וכו__'. ודוקא שמצא בדרך שאז ידוע שהבעלים נתייאשו לפי שרבים מצוים שם אבל אם מצאן בינו לבין חבירו אסורין משום גזל דלא מתיאש שיודע שחבירו ימצאם. לשון הפירוש שהזכרתי]:

__ובזיתים ובחרובים__. פירש הר"ב אבל תאנה עם נפילתה נמאסת ולא ידיע מאיזה אילן היא. שהתאנה מתלכלכת ומשתנית בצורתה כשמצא אותן תחת התאנה אינה מכיר אם מזו התאנה נפלו ונשתנו ומפני זה אינן דומים לשאר התאנים שבתאנה או אם באו ממקום אחר ואין לבעל התאנה בהם זכות ולפיכך אין בהם משום גזל ופטורים מן המעשר אבל יעשר דמאי בלבד הרמב"ם. [*ומיהו לאו כדמאי ממש אלא כלומר בספק וצריך שיפריש ג"כ תרומה גדולה. וכן נראין דבריו שבחבורו פ"ג מה"מ אע"פ שי"ל דפטור מתרומה מטעמא דמתניתין ד' פ"ה ע"ש. והר"ב שמפרש דפטור כדין הפקר כ"פ הר"ש גם רש"י ותוספות פרק ב' דבבא מציעא [ד' כא]:

__מצא גרוגרות אם דרסו וכו__'. דגרוגרות קרויין כשיבשו קודם שנדרסו כדפי' הר"ב במשנה ד' פ"ב דתרומות:

__אם דרסו רוב בני אדם__. פירש הר"ב בשדותיהן דמסתמא בבתים נדרסות ולהכי הוצרך למוקים למתני' כשרוב דורסים בשדות דהא בנמצא בשדות עסקינן. הר"ש בשם הירושלמי [*ובפירוש שהזכרתי כתוב וז"ל וכשרגילים לדרוס בשדה שהרי בשדה מצאה שאילו מצאה בבית אסור משום גזל ע"כ]:

__ואם לאו פטור__. ירושלמי רבי זעירא בעי ואינה ניכרת אם דרוסה היא אם לא בתמיה. ומשני אמר ר' שאול פעמים שהיא פוקעת מתחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה דרוסה. פעמים שהרגל דורסה והיא אינה דרוסה ונראית כדרוסה:

__מוריד מהן לבהמה__. פירש הר"ב אבל הוא לא יאכל וכו'. והכא הוא הדין נמי בניו ובני ביתו דלא שריין בר"פ אלא היכא דעדיין לא הובאו למקומן. וזהו דמסיים ויהיב טעמא לבהמה מתוך שאין החרובין מאכל בהמה:

__מפני שהוא מחזיר את המותר__. פי' הרמב"ם והוא ראיה שעראי מאכיל. וכך פירש רש"י בביצה ס"פ המביא דף לה:

משנה ה

[*__רבי יהודה אומר וכו'__. וכתב הר"ב וקיימא לן הלכה כדברי כולן להחמיר. בס"פ יוצא דופן הר"ש]:

משנה ז

[*__רבי יוסי אומר כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים וכו'__. לשון הפירוש שהזכרתי נראה לי טעמי' כדאמרינן בפרק קמא דיומא (דף י') דבית סתמא לא מיקרי אלא בית קיץ ובית חורף ולפיכך לא טבולה עכ"ל]:

[*__רבי יהודה מחייב__. כתב הר"ב רבי יהודה לטעמיה כדאמרי' בפ"ק דיומא [דף י] הר"ש]:

משנה ט

[*__נוטל את כל האשכול וכו' דברי רבי טרפון__. ומודה ר"ט גבי מקח דתנן בפ"ב [משנה ו] מגרגר באשכול וכו'. הר"ש]:

__הסיאה וכו' שבחצר__. ודרך אלו העשבים שצומחין בגנות ובבתים מבלי שזרעו אותם. הרמב"ם:

משנה י

[*__ונוטה לגנה__. נוף א' מן התאנה. הר"ש]:

__ובבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר__. כתב הר"ש סתם מתני' ר"מ בפרק המוכר שדהו וכו' כל שהוא לפנים מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות. ר"מ אומר אף השדות עכ"ל. ותמיהני דאין בין ר"מ לת"ק אלא מצולה וחולסי' כדפי' הר"ב שם ותלמוד ערוך הוא בפ' הנזכר דף לב ת"ר בית אין לי אלא בית. מנין לרבות בתי בדים. ובתי מרחצאות. ומגדלים. ושובכים. ובורות. ושיחין ומערות. ת"ל אשר בעיר. יכול שאני מרבה אף השדות. ת"ל בית דברי ר' יהודה. ר"מ אומר בית אין לי אלא בית. מנין לרבות בתי בדים וכו'. ואפי' שדות. ת"ל אשר בעיר. ואלא הא כתיב בית אמר רב חסדא חולסית ומצולה איכא בינייהו. והתניא [בניחותא] חולסית ומצולה. ר"מ אומר כבתים. רבי יהודה אומר כשדות. ופירש"י ושדות ממש לא קאמר ר"מ. דהא בית כתיב ביה אלא חולסית ומצולה קא מרבי דלאו בני זריעה נינהו וראויין לבנין [וכן] ל' הר"ב שם. והשתא דשמעינן דר"מ גופיה לא מרבה אלא הראוי לבנין. מאי דוחקין לאוקמא מתני' דוקא כר"מ. נוקמא ככולי עלמא וטעמא רבא איכא דאילן מישך שייך לבית שכן דרך ליטע אילנות בחצר הבית. גם דרכן היה להיות להן גנות ופרדסים סמוך לחצרותיהן כדמוכח בפרקין. ולפיכך כל חצר וגינה ושיש בהם הרי הם בכללות בית. ולא לר"מ בלבד אלא אף לרבי יהודה ומתניתין ככולי עלמא. וז"ל הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות

שמטה ויובל. כל שהוא לפנים מן החומה כגון הגנות והמרחצאות והשובכות הרי הוא כבתים שנאמר אשר בעיר. אבל השדות שבתוך העיר נגאלין כדין השדות שחוץ לעיר. שנאמר וקם הבית אשר בעיר. בית וכל הדומה לבית. לא השדות ע"כ. ומדלא פסק לחולסית ומצולה. שמע מינה דכתנא קמא פוסק. וכן כתב הכ"מ דפוסק כת"ק ואפ"ה כתב גנות. אלא ש"מ דגם הרמב"ם סובר דגנות כולי עלמא מודו בהו. ועוד דאי איתא דגנות לרבי יהודה לא. לימא גמרא דגנות נמי איכא בינייהו ואף ע"פ שנמצא בתוספתא והגנות והפרדסים שבתוכה ר"מ אומר הרי הן כבתי ערי חומה. וחכמים אומרים הרי הן כשדות ע"כ. הך תוספתא לאו דסמכה ולא מינה פסק הרמב"ם הכין. דאי הכי תקשה לך דשביק חכמים ופסק כרבי מאיר. וכי תימא מתני' דהכא סתמא כר"מ. ליתא. דהא איכא לאוקמי מתני' באילן העומד בחצר וחצר לכולי עלמא יש לו דין בית כמו ששנינו במשנה ו' דפ' הנזכר ואלו הן בתי ערי חומה ג' חצרות של שני שני בתים וכו' וע"ש. ועוד דכיון דגמרא לא משני לה גנות איכא בינייהו שמע מינה דסבירא ליה דמשבשתא היא וכן בדקתי בירושלמי ובספרא ומצאתיה שנויה כמו בגמרא דבבלי שהעתקתיה. אלא עיקרן של הדברים שהרמב"ם שפוסק בגנות דיש להן דין בית משום דסבירא ליה דגמ' דידן סברה דלא פליגי בהו. וכולי עלמא סברי דיש להם דין בית ומהטעם שכתבתי. והדרן למאי דאמרן דמתניתין ככולי עלמא. ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם בפ' הנזכר לבבא זו. דבבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר:

ובערי מקלט הכל הולך אחר הנוף. משום דבכולי גמרא שדינן נוף בתר עיקרו. אצטריך למימר דלענין מקלט זימנין דשדינן עיקר בתר נוף אף על גב דבתר עיקרו נמי שדינן כמ"ש הר"ב:

ובירושלם הכל הולך אחר הנוף. מה שפי' הר"ב כי היכי דבנופו לא מצי פריק וכו'. צריך עיון לקמן בפירושו פ"ג דמסכת מעשר שני מ"ז. ומ"ש הר"ב כי היכי דבמקום נופו לא מצי אכיל ליה בלא פדייה וכו' הכי נמי במקום עיקרו וכו' בלא פדייה. וז"ל רש"י במסכת מכות דתשדי עיקרו בתר נופו ואסור לאוכלו בעיקרו אלא א"כ פדאו מקודם שנכנס ע"כ. כלומר דלא מצי להביאו לעיקרו לאכלו שם כמו שאוכל בשאר ירושלים אא"כ פדאו קודם לכן בעוד שלא בא לנוף משום דשדינן עיקרו בתר נופו וכחוץ לירושלים דמי. שאין אוכלים בלא פדייה. אבל מכיון דשדינן נמי נופו בתר עיקרו. לכך צריך שיהיה נפדה קודם שיכנס לנוף:

פרק ד

משנה א

הכובש וכו'. פי' הר"ב שהאור והמלח וכו' ולא נקט כבישה כמו הירושלמי דלא נקט נמי כבישה בהדי דברים דקחשיב. ובזה הדרך כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות מעשר. והשיג עליו הראב"ד וז"ל ולמה לא מנה הכובש אע"פ שלא כבש אלא בחומץ שהמשנה מנאן שנים ע"כ. וכתב הכ"מ וז"ל טעמו דקתני הכובש המולח משמע דכובש בחומץ קובע. [*וי"ל לדעת רבינו שמאחר שלא אמרו בירושלמי חומץ קובע] כמו שאמרו מלח קובע על כרחינו לומר דחומץ אינו קובע. והא דקתני מתניתין הכובש המולח חדא קתני ופירושא קא מפרש הכובש ומאי כובש היינו המולח ולאפוקי כובש שלא במלח. אי נמי כובש היינו שישרה אותם במים ומלח. וכן פי' רבינו בפי' המשנה ע"כ ולגירסת הספרים שלנו דגרסינן הכובש השולק המולח אין לפרש פירוש הראשון. וא"ת ותקשה מתניתין על הירושלמי. וי"ל שהלשון שבירו' ברייתא היא ויכולה לחלוק עם המשנה ומ"מ ודאי דהלכה כמתני'. ולפ"ז שלא בדקדוק כתב הכ"מ ואתמר עלה בירושלמי. דלאו מימרא היא. ומיהו בירושלמי מסיים דא"ר יוחנן מקח וכו'. ואי ברייתא היא לא מסייעא לה מר' יוחנן ובודאי שמפני כן הוא שכתב הכ"מ דאתמר. אבל הר"ש העתיק א"ר יוחנן וכו'. [*ומ"ש הר"ב שהאור וכו'. ירושלמי. ומ"ש והתרומה. נראה לי דהיינו דוקא כי הא דתנן בפ"ב מ"ד ועיין מ"ש בסוף פ"ד דביצה בסוף ד"ה ע"ש וכו'] ומ"ש הר"ב והשבת. עיין סוף פ"ד דביצה:

[*__השולק וכו' חייב__. מטעם שהאור מחייב כדברי הר"ב. ומדלא קתני המבשל משמע דלרבותא קתני השולק שהוא פחות ממבשל וסייעתא למה שרצה הר"ש לפרש בפ' עשירי דתרומות מ"ח [והבאתי לשונו במ"י שם] אלא שהקשה שם מסוגיא דפרק כל הבשר וצריך לי עיון]:

[*__המולח__. עיין במ"ג]:

[*__המקפה לתבשיל פטור__. כתב הר"ב ואינו קובע למעשר כשאר מקפה יין בעלמא. דתנן במשנה ז' פ"ק]:

משנה ב

[*__כלכלת שבת וכו'__. ונשנית בפ"ד ממס' עדיות סוף משנה י']:

[*__ר' יהודה אומר אף הלוקט כלכלה לשלוח לחברו וכו'__. עיין בפ' דלקמן משנה א']:

משנה ג

[*__מן המעטן הטהור חייב__. פי' הר"ב וכגון שאדם הנוטלן טמא וכו' שכבר נטמאו כל אותן שנטל בידו. וכשמחזירים מתערבים הטמאים עם הטהורים ומטמאין השמן. וא"ת הרי נטמאו זיתי המעטן כשנטל מהן לא [טימא] אלא מקום מגעו ויכול לסלקו משם כך פירש"י בפ"ד דביצה דף לה בדבור המתחיל הכי גרסינן רישא וכו' ומסיימי התוס' ויכול לסלקן מלמעלה שלא יגע באחרים ע"כ. כלומר אע"פ שמתחלה כשנטלן לא היה מדקדק ליטול מלמעלה. אבל אפשר לי לומר דרש"י ה"ק דתחלה דקדק שלא טימא אלא מקום מגעו כלומר אותן שנגע בהן ונטלן. ועוד כתבו התו' אי נמי כגון שנטלו בפשוטי כלי עץ. או שנתן לו חבירו]:

[*__ומן הטמא פטור__. מ"ש הר"ב והאדם הנוטלן טמא. הכי איתא שם בסוגי'. אבל נ"ל דלאו דוקא. רק כדי שיהא רישא וסיפא בחד גוונא דבתרווייהו האדם טמא. קאמר [בגמ' מעטן טמא] וגברא טמא וכן נ"ל מתוך פירש"י דהתם]:

__מפני שהוא מחזיר את המותר__. עיין מ"ש במ"ד פרק דלעיל:

משנה ה

[*__ואם קלף ונתן לתוך ידו חייב__. משמע אפי' אחת אחת דאי תימא דוקא בצירף ונתן לתוך ידו קשי' רישא. וכן נ"ל שהוא דעת רש"י שפי' בפ"ק דביצה דף יג ע"ב וז"ל חייב במעשר דהוה ליה קבע ע"כ. אלא שהתו' כתבו עליו דלא נהירא דבסמוך משמע שהטעם מפני שהוא גמר מלאכה הואיל והוא קולף הרבה ביחד דהיינו דגונו עכ"ל. והכי אמרי' התם למעשר אין. לשבת לא. ומי איכא מידי דלענין שבת לא הוי גמר מלאכה ולמעשר הוי גמר מלאכה. ונ"ל דרש"י מפרש קבע ור"ל דבכך הוי גרנו. וכן נראה מלשונו בדבור המתחיל והרי גרנו וכו'. ולפ"ז תקשה קושייתנו על התוס'. ונ"ל דתנא אורחא דמלתא נקט *)דכשמצטרף נותנם לתוך ידו והרבה דנקטי התוס' לאו דוקא דבשתי' חייב והרמב"ם בפ"ג מהל' מעשר העתיק המשנה כלשונה]:

פרק ה

משנה א

[*__העוקר שתלים__. פי' הר"ב נטיעות אחר שצמחו וכו'. ותמיה לי מאי מעשר שייך בנטיעות. ונ"ל שיש חסרון בדברי הר"ב ושני פירושים הם. הא' הוא פירוש הרמב"ם שמפרש למשנתנו שמותר לאדם לעקור שתלים ולנטעם בקרקע שלו אע"פ שיש שם פירות וכ"כ בחבורו פ"ז מהלכות מעשר העוקר שתלים שיש בהן פירות והטעם אכתוב

בדבור דלקמן בס"ד. והפירוש השני הוא פי' הר"ש שכ' העוקר שתלים דרך הגננים כשזורעים בצלים וכרשים כשצומחין מעט תולשים אותם ונוטעים אותם במקום אחר ומתעבין וגדלין יותר ע"כ. וע"פ הדברים האלה נראה לי שכן צריך להיות בפי' הר"ב העוקר שתלים נטיעות אע"פ שיש בהם פירות. אי נמי העוקר שתלים היינו בצלים וכרשים שדרך הגננים אחר שצמחו [וכו'] כך נ"ל שצריך להיות. ואולם לפי שהחסרון גדול לא שלחתי יד להגיה]:

ונטע לתוך שלו פטור. כתב הרמב"ם אע"ג דבפ"ק דפאה אין הלכה כר"ע דאמר נוטל אדם מן הגורן וזורע עד שימרח הכא חכמים מודים לו והחילוק ביניהם. חטים נגמר מלאכתן. שתלים לא נגמר מלאכתן. והוא בירושלמי:

[*לקח **במחובר לקרקע פטור**. פי' הר"ב שאין מקח קובע למעשר אלא בקונה בתלוש. וכן פי' הרמב"ם. ותמיהה לי דתיפוק להו שאינו נגמר למעשר. אבל הר"ש כתב לקח במחובר פטור דאין מקח קובע במחובר. אבל תלוש דומי' דמחובר קובע אע"פ שלא נגמרה מלאכתו וסתמא כר"מ דלעיל בפ' שני ע"כ. ור"ל במשנה ה' וכן הוא בירושלמי דהכא ואכתבהו בסוף דבור המתחיל לקט לשלוח וכו'. ועיין פ"ב משנה ו]:

[*לקט. פי' הר"ב שתילים. וכן כתב הר"ש בשתילין איירי. ובסוף דבור דלקמן תמצא הטעם למה פירשו כן]:

לקט לשלוח לחברו פטור. וכן גירסת הר"ב והר"ש. וא"כ מתני' כר"י דפרק דלעיל משנה ב' דמחייב בלוקט כלכלה לשלוח וכו'. דאילו לרבנן אפי' כלכלה פטור והוי מחלוקת ואח"כ סתם דהלכה כסתם. ולעיל פסק הר"ב דאין הלכה כר"י וצ"ע. אבל הרמב"ם בחבורו פ"ה כתב או שלקח וכו'. וכתב בפירושו מי שקנה תלוש וכו'. והשתא הוי דומיא דלקח במחובר ואינו ענין לדר"י דלעיל. [*וראיתי בירושלמי לקט לשלוח לחברו פטור. רב אמר הוא אסור לוכל רב שימי אמר קומי רבי יוסי בשם רבי אחא. מה דאמר רב בשהכניסו לחצר בית שמירה כר"מ. א"ר מנא מתני' אמרה כן. לקח במחובר לקרקע פטור הא בתלוש חייב. מאן אית ליה מקח טובל בפירות שלא נגמרה מלאכתן לא ר"מ. רבי חייא בשם ר' יוחנן דר' יהודה היא. ותני כן ר' יהודה אומר בשם ר"א בן עזריה אף השולח לחברו עטנין ושתילין וחבילי תלתן לא יאכל עד שיעשר שכן דרך בני אדם משלחין לחבריהם טבלים בדברים הללו ע"כ. ונ"ל דהני תרי אוקימתות איכא בינייהו נמי דלאוקימתא קמא מיירי במקח והוא פי' הרמב"ם. ואע"ג דנקט לקט במשנה דהתם כך היא הגירסא ג"כ לקמן. ואפ"ה הפירוש שלקט לאחר שלקח ממנו במקח שכן בפ"ב משנה ה' דשנה התם הא דר' מאיר ושם אמרו בירושלמי מה פליגי בלוקט ונותן לו אבל

בלוקט לאכול וכו' וכן בכל אותה פיסקא. והכי נמי מתני' דהכא דקתני לקט משמעה לקט לצורך הקונה ומהדר אריש דלקח במחובר וכו' וקאמר שאם לקט לשלוח לחברו שקנאה ממנו. ולאוקימתא בתרא אתיא כפשטא דלקט לשלוח לחברו שלא בענין מקח וממכר ומפרשים הר"ש והר"ב דקאי אשתילים משנ' דברייתא דמייתי הירושלמי עלה דמתני' דבהך אוקימתא בהכי מיירי וקאמר הירושלמי דאתיא כר' יהודה ור"ל דר"י דפרק דלעיל משנה ב' דלא מחייב אלא בכלכלה ומייתי ראיה דתני כן ר"י אומר בשם ר' אלעזר בן עזריה וכו' ובמתני' נמי ר"א בן עזריה מחייב וכה"ג דמיירי ראב"ע במתני' שאם [יש] כיוצא בהן נמכרים בשוק מיירי נמי בברייתא דאי לא תימא הכי מתניתין וברייתא קשיין אהדדי וסובר הירושלמי כי היכי דברייתא א"ר יהודה כך בשם רבי אלעזר בן עזריה כדאיתא במתני' אם כן רישא נמי רבי יהודה היא והיינו לטעמיה דלא מחייב בפרק דלעיל אלא בכלכלה וא"כ פי' הרמב"ם כאוקימתא קמא. ופי' הר"ש והר"ב כאוקימתא בתרא ובהכי יכולני נמי ליישב דאע"ג דסתם לן הכא כר' יהודה אפ"ה לא קשיא דלעיל פסקו דלא כותיה דהכי נמי לאוקימתא קמא פסקינן בפרק ב' דלא כרבי מאיר אע"ג דהכא סתם כותיה אלא שטת ירושל' דמדמפרש דאתי' כר"פ תו לא הוה כסתמא. וכדכתיבנא לירושלמי בפרק קמא משנה ח' בדבור המתחיל רבי יוסי מתיר אלא דצריך עיון טובא אם כך היא השיטה לעולם דדלמא דוקא התם דאמר הירושלמי להדיא לפום כן אמר דתנא קמא רבי מאיר היא דלא תסבור סתמא ורבי יוסי והלכה כסתמא וכו' כמ"ש לשונו לעיל שם]:

משנה ב

טהרו מלטמא. פירש הר"ב אבל לכל שאר מילי כתלושין דמו [ובחזקתן] הן למעשר ולשביעית. ולא נקט שבת לפטור כמו דנקט בסיפא שבת לחובה. ובירושלמי רבי יוחנן בשם רבי ינאי ערימה של בצלים שהשרישה שתלש מהם בשבת פטור ואינו רוצה בהשרשתן:

משנה ד

להוציא מהן משקין. פירש הר"ב אגפתו וזגו קאי. וסיים הרמב"ם והשיעור להוציא משקים מן הגפת ומן הזגים וללקוט חטים מן התבן:

שהתורם בלבו וכו'. ואם אין בלבו תנאי בית דין הוא. כ"כ הר"ש בשם התוספתא. ודוקא בתרומה הניטלת באומד אבל מעשר הא קחזינן שלא עישר כפי המדה על אלו הדברים:

משנה ה

ולוקט כדרכו והולך. פי' הר"ב אבל פועלים לא ישכור. דחיישי' דלמא אתי למעבד הכי אף בשדה וכו'. וכ"כ הר"ש. ולא אתברר לי מאי איכפת לן בלקיטת פועלים אף בשדה שלקח וכו' והרמב"ם בפרק קמא מהלכות תרומות השמיט הך דולוקט כדרכו משמע דפוסק כר"י וזה ג"כ תמוה. ובפירוש המשנ' פסק הל' כסתם בלבד. וע' עוד בסמוך:

אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו' אם עד שלא בא וכו'. נוסח המשנה בדפוס הירושלמי אע"פ שלא בא. [*ובמשנה דפירוש שהזכרתי הנוסחא אף עד שלא בא]. ומה שפסק הר"ב כרבן שמעון בן גמליאל ובשאר המחלוקת לא הזכיר פסק הלכה זה דבר תימה. והרמב"ם בפירוש המשנה פוסק הלכה כסתם בלבד ובחבורו פרק קמא מהל' תרומות פסק כרשב"ג. וטעמא דאמרינן בירוש' דאתא כשיטת רבן גמליאל דבמשנה ז' פרק ד' דחלה. והתם תנן דנהגו כמותו ועוד כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו וכו'. כך כ' הכסף משנה. ובענין כל מקום ששנה וכו' אכתוב בזה במשנה ז' פרק ח' דעירובין:

[*]**רבי אומר אף לפי חשבון**. פירש הר"ב כגון אם הביאו שליש ביד הנכרי וכו'. ומסיים בפירוש שהזכרתי ולפי שאין לך כל חטה וחטה שאין בו משני חלקיו. מפריש מהכל וחלק השלישי מוכר לכהן או ללוי עכ"ל]:

משנה ו

[*]**פטור**. כתב הר"ב ואע"ג דשמרים יהבו בהו טעם. וכל איסורים שבתורה בנותן טעם וטבל חמור דבמינו במשהו [כדפירש הר"ב במ"ה פ' בתרא דע"ז]. הר"ש]:

רבי יהודה מחייב. וכ' הר"ש אמרו בירושלמי דהיינו במעשר אבל בתרומה לא כדאמר לעיל [במשנה ד] התורם בלבו על הכל. ופסקו הרמב"ם בפ"ב מהל' מעשרות. [*ועוד כתב הר"ש דעד כאן לא מחייב רבי יהודה אלא מיניה וביה. אבל מעלמא לא דלמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב ע"כ. וע' מ"ש ספ"ק דחולין]:

משנה ח

[*]**שום בעל בכי**. לפירוש השני של הר"ב דבעל הר הלבנון צריכין לפרש דבכי שם מקום כמו רכפא. וכן הר"ש אע"פ שלא פירש בעל כפירוש הר"ב. כ' דבכי הוא שם מקום. וכ' ג"כ לפירוש הא' של הר"ב ובפירוש שהזכרתי כ' ג"כ פירוש הא' של הר"ב. ואח"כ כ' וי"מ שם מקום על דרך בוכים בשופטים ע"כ]:

[*]**וגריסין הקילקין**. כתב הר"ב כדתנן בנגעים. רפ"ו]:

[*שאף על פי שאביהן תרומה. כההיא דתנן בריש פרקין העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע חייב מפני שהוא גורנו. ואם עשאן תרומה ונטען לזרע הזרע נאכל לזרים. הר"ש]:

סליק